

DEĞERLER EĞİTİMİNE SOSYAL PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM: NORMATİF SOSYAL ETKİ VE BİLGİSEL SOSYAL ETKİNİN İŞLEVSELLİĞİ*

Cihan KARA**

Birol BULUT***

Yavuz TOPKAYA****

Cengiz TAŞKIRAN*****

ÖZET

Sosyal psikoloji özellikle tutum oluşumu ve değişimi kuramları ve deneyleriyle, sosyal bilgilerin kalbini teşkil eden karar verme becerilerine yönelik ayrıntılı analizleriyle, grup düşmanlığı, kalıpyargılar, önyargılar, ayrımcılık ve her türlü grup dinamikleri hakkındaki bir asrı geçen birikimiyle genelde değerler eğitimin ve özelde de sosyal bilgiler eğitiminin “sosyalleştirme” hedefine mükemmel katkılarda bulunabilecek bir bilim dalıdır. Etkin, demokratik ve hür düşünceli vatandaşlar yetiştirmek isteyen sosyal bilgiler eğitimcileri öğrencilere, sosyal psikolojinin kuram ve bulgularının yardımıyla, belirsizlik durumlarında irrasyonel kararlar vermek veya daha doğrusu başkalarının, tartışılmaz önderlerin, aidiyetin-kimliklerin abartıldığı sosyal grupların, kliklerin kararlarını sorgulamadan benimsemek-itaat etmek veya sosyal uyma yerine; değerleri merkezde tutan bağımsız-rasyonel kararlar alabilme becerilerini kazandırmaya çalışmalıdırlar. Günümüzde, karar verme becerilerinde en önemli saha olan sosyal bilgiler öğretiminde karar-değer ilişkisinin ihmal edildiği söylenebilir. Öğrencilerde değerlerin, doğru tutumların ve davranışların oluşturulmasında tutum değiştirmeye yönelik literatürdeki kuramsal yaklaşımlardan faydalanmak gerektiği gibi görgül araştırmalarla kuramları Türk toplumu üzerinde kontrol etme ve geliştirme yollarına gidilmelidir. Zira bir Türk sosyolojisi mümkünse; toplulukçu bir kültürün sahipleri olarak Türklerin sosyal psikolojik yapılarına uygun tutum değiştirme ve bu değiştirmeleri demokrasi eğitimi ve değer hedefleri doğrultusunda yönlendirme imkânına sahip olacağız demektir. Bu çalışmada gerçek bir bilişsel ve davranışsal değişimden ziyade geçici ve yüzeysel bir baş eğme yaratan “normatif sosyal etki” yerine, gerçek bir bilişsel, tutumsal ve davranışsal değişime neden olan “bilgisel sosyal etki”nin sosyal bilgiler eğitiminde yaratabileceği değişimler ve etkiler

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Artvin Üniversitesi, Eğitim Fak. İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, El-mek: cihankara-tr@hotmail.com

*** Arş. Gör. Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, El-mek: birolbulut1@gmail.com

**** Arş. Gör. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, El-mek: yavuz_topkaya@hotmail.com

***** Arş. Gör. Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi, El-mek: cengiztaskiran1@gmail.com

değerler eğitimi merkeze alınarak mevcut alanyazın, klasik deneysel çalışmalar ve yeni araştırmalar ışığında tartışmaya açılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Psikoloji, Değerler Eğitimi, Sosyal Etki

A SOCIAL- PSYCHOLOGICAL APPROACH TO THE EDUCATION OF VALUES: THE FUNCTIONALITY OF NORMATIVE SOCIAL INFLUENCES AND INFORMATIONAL SOCIAL INFLUENCES

ABSTRACT

Social psychology is a field which can improve perfect contributions to the "socialization" target of, in general sense education of values and particularly social studies education, and materializes this especially with its conduct composition, Exchange theory, and experiments, detailed analyses related with decision skills which compose the essence of social studies, group phobia, pattern judgments, prejudice judgments, prejudices, racism and every kind of group Dynamics with its centenary experience. Social science tutors who want to train active citizens with democratic and liberal minds have to try to cause students gain skills for making irrational decisions under ambitious conditions with the help of social psychology theories and evidences, or more precisely they have to teach them independent rational decision skills which enable them keeping values at the centre instead of appreciating- obeying or socially adapt oneself without questioning to social groups of others, incontrovertible leaders, social groups where belongingness- identities are exaggerated. It can be mentioned that currently the decision- value relation has been neglected in teaching social studies which is the most important field of decision making skills. Taking advantage of theoretical approaches in the literature related with changing conducts while composing values, correct conducts and attitudes of students has to be materialized as well as controlling and developing theories on the Turkish society with empirical researches. Though when the occurrence of a turkish sociology is possible; we'll have the occasion to direct conduct changes proper to the psychological structures of the Turks as the possessors of a communitarian culture, and transform these changes to democracy education and direct them to value targets. This study transfers changes and influence values educations to the centre which can be caused by "informational social influences" – which cause authentic cognitive and conductive changes- in the education of social science instead of" normative social influence" which causes a temporary and superficial compliance, rather than an authentic cognitive and conductive change. It discusses the topic in accordance with classic experimental researches and new researches.

Key Words: Social Studies, Social Psychology, Values Education, Social Impact

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

GİRİŞ

Sosyal psikologlar genellikle iki tip sosyal sürecin uymaya yol açtığına inanırlar: bilgi etkisi ve norm etkisi. Bilgi etkisi bir başkasından gelen bilgiyi gerçekliğe ilişkin bir kanıt olarak kabul etmeyi anlatır. İnsanlar kendi algı, inanç ve duygularının doğru olduğundan emin olma ihtiyacı içerisindedirler. Uyarılar yapısal olarak belirgin olmadığı ya da sosyal anlaşmazlık söz konusu olduğu için insanların kararsız kaldığı durumlarda bilgi etkisi devreye girer. Bu koşullarda insanlar başlangıçta gerçekliğe karşı nesnel sınamalarda bulunurlar. Fakat eğer bu mümkün olmazsa sosyal karşılaştırmalar yaparlar. **Algılanan bilgi etkisi gerçek bilişsel değişime neden olur** (Hogg, Vowghun, 2011: 287). Sosyal etkinin türü, bireyin onu algılayışı ile belirlenmektedir. Eğer birey bir sosyal etkiyi bilgi sağlayıcı olarak algılayorsa, o sosyal etki bilgiseldir. Aynı şekilde, birey tarafından normatif ya da zorlayıcı olarak algılanan sosyal etki kuralsaldır. Asch'in çizgiler hakkında uzunluk yargılarının yapıldığı deneyinde ve Milgram'ın itaat deneyinde kuralsal sosyal etkinin ve itaate dayanan uyma davranışını görürüz. Milgram deneyinde, denek yaptığı işin (elektrik şoku vermenin) doğru bir şey olduğunu düşündüğünden değil, araştırmacının sözünden çıkamadığı için şok vermeye devam etmiş yani kurala uymuştur. Asch'in araştırmasında da denek, alay edilmemek için grubun beklentisine uymuştur. Sherif'in araştırmasında ise denek, grubun yargısını doğru bulduğu için bu bilgisel sosyal etkiyi kabul etmiştir. Daha sonra tek başınayken de grubun yargısını kullanmasından, bu etkiyi "benimsemiş" olduğunu anlıyoruz.

Bu araştırmalardan da görüldüğü gibi, kuralsal sosyal etki ile ona karşı gösterilen itaate dayalı uymada, davranışta görülen değişimin altında gerçek tutum ya da fikir değişimi yoktur. Kuralsal sosyal etkinin neden olduğu "Özdeşleşme" de ise tutum değişimi olabilir de olmayabilir de. Olsa da ancak kendisiyle özdeşleşilen kimse, kişinin gözünde değerini koruduğu müddetçe olur; sonra kişi tekrar daha önceki tutumuna dönebilir. **Bilgisel sosyal etkinin neden olduğu "Benimseme ile Uyma" da ise davranış değişikliğiyle birlikte sosyal bilgiler eğitiminin asıl hedefi olan gerçek tutum değişimi de söz konusu olur.** Başka bir ifadeyle itaat yoluyla uymada, bireyin gözlenen davranışı, çoğu eğitim kurumlarında yaşandığı gibi gerçek tutumunu yansıtmaz. Ancak "Benimseme"de yansıtır. Çünkü "Benimseme" de birey bir sosyal etki ya da kurala uyması beklendiği için ya da başkalarından çekindiği için, korktuğu için, ya da onlara benzemek için uymaz; doğru ve değerli bulduğu için uyar. Buradaki benimseme uyma davranışı için geçerlidir. Sosyal etkiye uymama davranışı ise "Bağımsız Uymama ve Bağımlı Ters Tepki Davranışı" olarak ikiye ayrılır. İkisi arasındaki önemli fark şudur: Bağımsız uymamada dıştan gelen sosyal etki, bir bilgi olarak ele alınmakta ve bu bilgi doğru bulunmadığı için sosyal etkiye uymama davranışı gösterilmektedir. Ters tepki göstererek uymama davranışında ise yapılması gereken norm ya da kurala karşı bir direniş söz konusu olup, bu direniş etkinin, birey tarafından doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesi ile ilgili değildir. Önemli olan sadece etkiye karşı direnmedir. Örneğin, annesi Ayşe'ye bluzunu giymesini söylemişse, Ayşe ise o bluzun gideceği yere uygun düşmeyeceğini düşündüğü için o bluzu giymezse, bu, bağımsız bir uymama davranışı olur. Ancak, Ayşe sırf annesi "Giy" dedi diye, inat için o bluzu giymezse, bu bağımsız değil, bağımlı bir ters tepki davranışı olur. Bağımlıdır, çünkü sosyal etkiye (norma) bağlıdır. Ancak bu etkiyi negatif bir referans noktası olarak nitelendirir. O norm ne ise, ona bağımlı olarak onun tersi yapılacaktır (Kağıtçıbaşı,2010: 102-106).

Yalnızca sosyal bilgiler eğitimcileri değil değerler eğitimiyle uğraşan herkesin, ilkokuldan üniversite kademesine kadar tüm eğitimcilerin; algılanan kuralsal sosyal etkinin itaat ve özdeşleşmeye dayalı uyma davranışının; ters tepkiye dayalı uymama davranışının, araştırmaların da açıkça gösterdiği üzere bireyleri gerçek manada değiştirmediklerini fark etmesi gerekmektedir. Bilgisel sosyal etkinin benimsemeye dayalı uyma davranışını; bağımsızlığa dayalı uymama davranışını oluşturacak program, plan, yöntem ve tasarımların tesisi; eğitim kurumlarını yalnızca kapitalizmin başarı etiğine odaklanmış bilgi ve meslek kurumları olmaktan çıkarabilecek;

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Programlarda bolca zikredilen, birer temenni listeleri olarak uzayıp giden ancak uygulamada bilişsel tanımlamalardan öteye gitmeyen, gerçekleşmesine bir türlü sıra gelmeyen Beceri, Tutum ve Değerler belki de insan sahiplerini bularak gerçeklik haline gelebilecektir. Tabii ki bu işin bireysel çaptaki yönüdür. Toplumsal ve siyasal anlamda da rasyonel ve etik kararlar alabilecek vatandaşlar veya paydaşların yetişmesi özgür, adaletli ve onurlu bir dünya ve ülke için vazgeçilmezdir. Bauman, liderlerin karizması ne kadar güçlüyse, onların emirlerinden kuşku duymanın o kadar güçleştiğini, insanların şiddetli bir belirsizlik durumuyla karşılaştıklarında liderlerin emirlerine uymalarının o kadar huzur verici olduğunu belirtmektedir (Bauman,2006: 136). Ancak yanılmaz şaşmaz oldukları kabul edilen liderlerin İtalya, Almanya ve Sovyet Rusya örneklerinde görüldüğü üzere sadece kendi ülkelerinin insanlarını değil tüm dünyayı nasıl savaşlarla ve savunmasız uluslara uyguladıkları sistematik soykırımlarla kana buladıkları trajik biçimde anlaşılmıştır.

Etkin, demokratik ve hür düşünceli vatandaşlar yetiştirmek isteyen sosyal bilgiler eğitimcileri sosyal psikolojinin kuram ve bulgularının yardımıyla belirsizlik durumlarında irrasyonel kararlar vermek veya daha doğrusu başkalarının, tartışılmaz önderlerin, aidiyetin-kimliklerin abartıldığı sosyal grupların kararlarını sorgulamadan benimsemek-itaat etmek veya sosyal uyma yerine; değerleri merkezde tutan bağımsız-rasyonel kararlar alabilme becerilerini kazandırmaya çalışmalıdır. Neyin rasyonel olduğunun kendisi de zaman ve mekâna göre değişebilse de (Fay,2005: 156) Karar verme becerisi yalnızca en kârlı, faydalı, sonuca odaklanmış karar değildir. Karar verme becerisi karakter eğitimiyle ve değerlerle yakından ilişkilidir. Karar verme becerisinin sosyal bilgiler dersinin hedefleriyle ilişkili bir amacı da çocukların demokratik prensip ve ahlaki değerlere dayalı kararlar verme becerisinin geliştirilmesidir (Kaya, 2009: 154). Genelde eğitimde özelde de Sosyal bilgiler öğretiminde karar-değer ilişkisinin ihmal edildiği söylenebilir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler verilecektir

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel bir desende yapılandırılmıştır. Bu bağlamda nitel araştırma metodolojisi içerisinde yer alan doküman inceleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntemle oluşturulan araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne, kendi koşulları içerisinde gözlenerek betimlenir (Karasar, 2011: 77). Bu betimsel çalışma, model olarak nitel karakterli olup, veri toplama tekniği açısından da doküman incelemesi desenindedir. Doküman incelemesi, “nitel araştırmada çalışılan problemle ilgili yazılı, görsel materyal ve malzemelerin araştırmaya dahil edilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tür çalışmalarda, toplanan (ulaşılabilir) veriler sayılara indirgenmez. Asıl amaç, araştırılan konu ile ilgili okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır. Bu araştırmada, doküman inceleme; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaması ve araştırmanın amacına uygunluğu nedeniyle kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 48).

TARTIŞMA

Alışılmış ve hissi eylemler irrasyonel eylemler olarak tanımlanır. Bunların irrasyonel olarak tanımlanması aptalca ya da faydasız; zararlı olmalarından değil, bir karar vermenin neticesi olmamalarındandır. Bauman’ın ifadeleriyle “Eylem fayda getirmediğinde değil, fayda düşüncesi eylemden önce gelmediğinde, karar vermede bir etken olmadığında irrasyoneldir (Bauman, 2006: 126). Demek ki karar verme becerisi yalnızca kendi önemi bakımından değil, aynı zamanda diğer bütün rasyonel eylemlerimizin; bilinçli hesaplamalarımızın temelini oluşturması açısından da

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

merkezi bir işleve sahiptir. Ünlü sosyal bilgiler eğitimcisi Shirley Engle 'in sosyal bilgiler öğretiminde karar verme becerisini kritik bir öneme sahip olarak vurgulaması sebepsiz değildir. Engle bu düşünceden hareketle sosyal bilgilerin sosyal bilimlerden ayrılan ve belki de ona meşruiyetini kazandıran bir yönüne işaret eder. Sosyal bilgilerdeki ana düşünce sosyal bilimlerde olduğu gibi analiz yapmak değil; etkin vatandaşlık temelinde sentez yapmaktır. Onun sözleriyle:

“ Sosyal bilimler temel kavramlar üzerine güvenilir bilgi ve ilkeleri sağlayarak karar verme sürecine katkıda bulunur. Fakat önceden verilmiş hazır kararları sunmazlar. Olguların hepsini görebiliriz. Fakat onlar bize ne yapacağımızı söylemezler. **Karar verme tek başına olgusal bilgi ve ilkelerden daha fazlasını gerektirir, mevcut bütün bilgi ve değerlerin sentezini gerektirir.**” (Engle'den Akt.Demirkaya: 405)

Dolayısıyla sosyal bilgiler, sosyal bilimlere dayalı olarak ama onları da aşarak, daha karmaşık bir süreçle etikle psikolojiyi, felsefeyle sosyoloji ve tarihi kaynaştırarak doğru kararlar verilmesini temin eder. Sosyal bilgiler dersinde hedef, vatandaşların sosyal bilimlerdeki bilgi ve kuramlardan, verilerden faydalanarak doğru kararlar vermesi için onların becerilerini ve karakterlerini geliştirmektir. Yukarıda da kısmen tartışıldığı gibi “karar” yalnızca rasyonel eylemlerin temelinde bulunan bir şeydir. Ancak öte yandan sadece fayda gözetilerek verilen kararlar “rasyonel” sayılsa bile ahlaki olmayacaktır. Binaenaleyh değerlerin hesaba katılmadığı bir kararın bize ait olduğu dahi şüpheli kalacaktır. Çünkü “Biz”i belirleyen şeyin özgür tercihlerimiz veya değer yönelimli tutum ve davranışlarımız olduğu açıktır. Zaten karakteri de hangi değerlere sahip olunup olunmadığı tayin etmektedir.

Değer, bir kişi ya da topluluğun ideal kabul ettiği var olma ya da hareket etme tarzıdır. Davranışlar ve hareket tarzına yön veren değerler apartmanlar ya da karayolları kadar toplumun bir parçasıdır, bir gerçekliktir. Ancak onu benimseyen ve onlarla eyleyen kişiler için bir gerçekliktir (Doğan,2011: 327) . Bilgi ve değerlerin, bunlara bağlı olarak yapılan eylemlerin insandan bağımsız bir varlığı olamaz. Değerler insanın doğaya, tarihe ve topluma yönelişinde ortaya çıkan eylemlerdir. Salt söylemde kalan “değer” yaşama geçmeyen felsefe ve edebiyat metinleri gibi yalnız ve faydasız olacaktır (Günay, 2004: 101). İnsansızlaştırılmış değerler de insansızlaştırılmış bilgi gibi bir imkânsızlıktır (Arslan, 2007: 165). Fransız Düşünür Ellul'un vurguladığı gibi: “Eğer İncil'in sözleri, onları söyleyen ve uygulayan İsa Mesih'ten koparılsa bütünüyle boşurlar” (Ellul, 2004: 61). Bilgiyi aramanın, öğretmenin ve yaşamının bir ibadet olduğunu vurgulayan İslam Düşünürü Gazali de yeterli bilgiye sahip olup bunu hayata geçiremeyen insanın durumunu savaş esnasında silahlarını kullanamayan savaşçının haline benzetir. Eğitimcilerin bildikleriyle amel etmesi, işlerinin sözlerini yalanlamaması gerektiğini belirten Gazali'ye benzer şekilde (Oruç, 2009: 96-170) Varoluşçu Düşünür Martin Buber de iyi ve kötünün bilgisinin doğrudan ahlak öğretmek suretiyle aktarılamayacağını, ancak dolaylı olarak öğretmenlerin bilgisiyle olduğu kadar, kararları ve yaşayışlarıyla da örnek bir karakter oluşturmasıyla mümkün olacağını belirtir (Yaron, 1993: 141).

Eğitimin istendik davranışları meydana getirme süreci olduğu çok tekrarlanan bir tanımdır. Ancak önemli olan davranış değişikliğini kalıcı kılacak bilgi, anlayış, değer, inanç, tutum ve varsayımların da birbiriyle tutarlı biçimde değiştirilmesidir. Aksi takdirde öğrendiklerini menfi amaçlar için geçici olarak sergilemiş riyakâr insanlar söz konusu olacaktır. Eğitim yoluyla bireyin yalnızca davranışlarının değil, tüm davranış örüntülerinin değişmesi gerekmektedir. Kalıcılık ise içselleştirme ile mümkündür. Özellikle değerler eğitimindeki hedeflerin gerçekleşmesi için bu elzemdir (Şimşek, 2009: 4).

Ülken'in belirttiği gibi bir psikolog toplum realitesi yokmuş gibi; bir sosyolog birey realitesi yokmuş gibi araştırmasını devam ettirebilir. Fakat bir pedagoğ çocuğun yetişmesinde toplum veya birey gerçeğinden birisi yokmuş gibi davranamaz. Çünkü onun tekniği bu iki

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

manzarayı aynı zamanda görmeyi, ikisinin de üzerinde işlemeyi gerektirir. Pedagoji insana ait bilimlerin tatbik alanı, onların tekniğidir. İnsan yetiştirme sanatıdır. Tıpkı mühendislik matematik ve fizik bilimlerin tekniği, hekimlik biyolojik bilimlerin tekniği olduğu gibi. (Ülken, 2001: 83) Ne birey ne toplum birbirinden soyutlanmış olarak gereğince incelenemez, çünkü birey toplumun içinde; toplum da değerler, normlar, tutumlar gibi nitelikleriyle bireyin içindedir. Toplum bireyi şekillendirdiği gibi birey de içinde bulunduğu toplumu etkiler. Zaten sosyal psikolojinin konusu da psikoloji ve sosyolojinin ihmal ettiği birey ve toplum arasındaki bu etkileşimdir. Gerek değerler eğitiminin gerekse de demokrasi eğitiminin demokratik tutumlar ve tüm davranışlar üzerindeki etkisini belirleyebilmek için evvela sosyal algımızı ve davranışlarımızı etkileyen ve üzerinde çok çeşitli araştırmalar yapılan ve kuramlar ileri sürülen tutumların, tutum-davranış ilişkilerinin anlaşılması gerekir. Bilindiği üzere tutum gözlenebilen ortaya konan bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir. Tutum bir bireye atfedilen bir eğilimdir. Bununla birlikte bir tutumun meydana getirdiği sadece bir davranış eğilimi ya da sadece bir duygu değil, düşünce-duygu-davranış eğilimi bütünleşmesidir. Bir tutum, bireyin düşünce, duygu ve davranış eğilimlerini birbirleriyle uyumlu kılar. Bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeler, yerleşmiş ve güçlü tutumlarda tam olarak bulunur (Kağıtçıbaşı, 2010: 110-112). İnsanlar tutumlara sahip olarak doğmazlar, tutumlar sonradan öğrenilirler. İstendik demokratik tutumların da öğrenilmesi mümkündür. Bunun için kalıplaşmış tutumların, yargıların aşılması; medya, ana –baba, arkadaşlar, okul gibi ortamsal etkenlerin hesaba katılması gerekmektedir. Sosyal psikologların bulgularına göre “davranış” Tutum, Ortam, Alışkanlık ve Beklentiden oluşan dört etkenin karmaşık etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır.(Kağıtçıbaşı, 2010: 139) Kağıtçıbaşı’nın vurguladığı üzere psikoloji bilimi Batı kültürünün ürünüdür ve Batı’nın özellikle Amerika’nın bireyci dünya görüşünü yansıtır. Dolayısıyla tutumları yalnızca birey düzeyinde ve bizde çoğu zaman yapıldığı gibi bilişsel nedensellikte aramak ve öylece ele almak yukarıda sayılan diğer etkenleri ihmal etmek, yanlış veya en azından eksik değerlendirme olacaktır. Öğrencilerde değerlerin, doğru tutumların ve davranışların oluşturulmasında tutum değiştirmeye yönelik literatürdeki kuramsal yaklaşımlardan faydalanmak gerektiği gibi görgül araştırmalarla kuramları Türk toplumu üzerinde kontrol etme ve geliştirme yollarına gidilmelidir. Zira madem bir Türk sosyolojisi mümkünse; toplulukçu bir kültürün sahipleri olarak Türklerin sosyal psikolojik yapılarına uygun tutum değiştirme ve bu değiştirmeleri demokrasi eğitimi ve değer hedefleri doğrultusunda yönlendirme imkânına sahip olacağı demektir.

Ünlü Sosyal Psikolog Erol Güngör, insanların davranış kaidelerini öğrenmekle değil; belli davranışlar karşısında bir takım heyecanlara keder, sevinç, vb. sahip olmakla iyi ahlaklı veya kötü ahlaklı olabileceğine işaret etmekte, en iyi ahlaklı insanların en kuvvetli vicdan sahipleri olduğunu belirtmektedir. Vicdanın kuvvetinin ise insanın kendi benliğini bilme derecesi ile orantılı olduğunu vurgulayan Güngör: “Kendimizin ne kadar iyi bir şekilde farkına varırsak, davranışlarımızın gerçek sebepleri ile benliğimizin bize gösterdiği aldattıcı sebepleri birbirinden ayırma gücümüz o kadar artmış olur” demektedir. (Güngör,1999: 68-69) Demek ki sosyal bilgilerin Programında belirtilen “bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesi” evvela kendi şahsiyetini tanınması ve gerçekleştirebilmesiyle mümkündür. Aslında belki de tersidir: Ülken’e göre “insan önce kendisini düzeltmez. Âlemi düzeltmek arzusu insanın kendisine de düzen verir.” (Ülken, 2010: 6)

Soyut değerlerin, kavramların özlerinde taşıdıkları varsayılan cevherlerin övgüsü yapılarak tanımları bilişsel olarak ezberlenerek kazandırılması mümkün değildir (Sezer,2011: 22). Bu değerleri modernleşen Batının mahvettiğini anlatarak veya bir takım sansür mekanizmaları kurarak korumak da mümkün değildir. Önemli olan Güngör’ün vurguladığı gibi milli kültüre, değerlere bir hamle gücü kazandırmaktır (Güngör, 2003: 46). Bu ise çocuğun sosyalleşmesinin en temel aracı olan eğitimin, değer bilincine sahip erdemli insanlar yetiştirmesiyle mümkündür (Cevizci,2011: 72)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Eğitimde duyuşsal alan davranışları ismi altında ele alınan değerler Krathwohl, Masia, Ertürk ve Bloom tarafından çeşitli basamaklar halinde öğrenilmesi ve öğretilmesi öngörülmüştür. İlk iki aşaması bilişsel özellik gösteren basamaklar şunlardır: Alma, Tepki Verme, Değer Verme, Örgütlenme, Karakter Haline Getirme. Burada duyuşsal alanın son üç basamağı değer kavramıyla ilgilidir. Değer Verme basamağında bulunan insanlar davranışlarını bir dış yaptırım sonunda uyma ve itaat ile değil; kendi temel değerlerinden kaynaklanan bir yönelme sonucunda yapar. Değer, davranışları yönlendirmede ve yargılamada tercih edilmeye başlanır (Akbaş, 2008: 338). Bu seviyede kişinin içselleştirdiği değere göre yaşaması ve kendini adaması söz konusudur. Sorun şu ki değerler hakikaten nasıl kazandırılacaktır? Bilindiği üzere değer ve ahlak eğitimi İkinci Dünya savaşı sonrası geleneksel yöntemlerle devam etmiş, 1960'ların ortalarında ABD'de Sidney Simon ve arkadaşlarınca "Değer Gerçekleştirme Yaklaşımı", 1970'lerin başlarında Kohlberg ve arkadaşlarınca uygulanan "Adil Topluluk Okulları" gibi yaklaşımlar ile klasik "Telkine Dayalı Değer Öğretimi"ne alternatif öğretim yolları geliştirilmiştir. 1980'lerden sonra vatanseverlik, aile, sorumluluk ve güven gibi geleneksel değerlere dönüş başlamış, Karakter Eğitimi akımı yeniden ön plana çıkmıştır. Ahlak Eğitimi, tarihin her döneminde ahlaki iyinin öğretimini amaçlamış, Karakter Eğitimi gençlerin ve çocukların ahlaki erdemler ve öğretmen otoritesi ile ilişkilendirilmiştir. Kamunun iyiliği, vatanseverlik, kişisel haklar, adalet gibi değerler Vatandaşlık Eğitimi kapsamında öğretilirken; özsaygı, yeteneklerine uygun hedef koyma, düşünme becerileri, sosyal beceriler ve karar alma becerileri Değer Gerçekleştirme Yaklaşımı kapsamında ele alınmıştır. Değer Gerçekleştirme Yaklaşımı (Yaşam Becerileri Eğitimi) bireyin kendi duygu, inanç önceliklerini kısaca bireyin kendi değerleri hakkında düşünmesini sağlamaktan öte faydalı olmamış ve etkili olamamıştır. Karakter Eğitimi ise bütün çabalara karşın ahlaki konuların konuşulduğu, tartışıldığı bir ders olmaktan kurtulamamıştır. Lickona (1992) dahi aile-okul-program işbirliğini ve model olma türünden bilinen önerileri tekrarlamıştır. Gauld ve Gauld'un (2002) bahsettiği doğru tutum ve davranışları öne çıkaran "Karakter Kültürü" meslek, ev, otomobil ve gösterişi önemseyen "Başarı Kültürü"nü yerini alamamıştır (Akbaş, 2008: 345).

Vatandaşlık Eğitimi yaklaşımında Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi NCSS'nin temel hakları içeren iyilikler ve temenniler listesi bazı hukuk kurallarının bilişsel olarak öğrenilmesinden ileri gidememiştir. Ahlak Eğitimi'nin onca tecrübesi ve çabalarına karşın toplumu bir arada tutan karşılıklı güven arzu edildiği gibi sağlanamamıştır.

BULGULAR VE YORUM

Günümüzde Değer Telkin Etme, aşılama işlemi, ordu, izcilik ve dini kurumlarda her ne kadar devam etse de yaşanan küreselleşme ve bilgi devrimi sayesinde eski etkisini kaybetmiş görünmektedir. İnternet çağında ahlaki öyküler, yemin törenleri ve bir takım duygulu merasimler istenen aşılamaı başaramamaktadır. Değer Açıklama Yaklaşımında ise sınıf ortamında öğrencilerin kendi değerlerinin bilişsel olarak farkına varması amaçlanmaktadır. Öğrencilere kendi değerlerinin farkına varması için yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Diğerlerine göre her ne kadar modern bir yaklaşım sayılsa da "Değer Açıklama" öğrencilere seç beğen al türünden bir değer servisi yapmakta ancak yine değerler öğrenilmesi gereken akademik bir ders konusu mesabesinden öte gidememektedir. Değer öğretiminde öğretmen ve velinin öğrenci üzerindeki etkisinin azaldığından bahisle veliler ve öğretmenler tarafından telkine dayalı doğrudan değer aktarımının etkisini kaybetmeye başladığına dikkat çeken sosyal bilgiler programı da genç bireylerin sinema ve sanat dünyasının yıldızlarından etkilenmeye başladıklarını, öğrencilerin yaşamlarındaki önemli kararlar alma durumlarında akran gruplarının baskısı ve propagandanın etkisi altında kaldıklarını belirtmektedir. Aslında bu tespit dahi sosyal psikolojiye olan gereksinimi ortaya koymaktadır. Sosyal bilgiler programı bugünün genç ve çocuklarının geçmişe nazaran daha çok seçimle karşı karşıya kaldığını tespitle "Alternatiflerin çok olması onları daha çok karmaşaya ve görgüsüzlüğe itmıştır" iddiasında bulunmaktadır. Dolayısıyla yaşanan değer çatışması, karmaşası karşısında

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

“öğrencilere kendi değerlerinin farkına varması için” yardımın gerekliliği vurgulanmaktadır. Ancak değerlerin **empoze ve zorlama yapılmadan** “Değer Açıklaması” tekniğiyle kazandırılması hedeflenmektedir. Program, ahlaki ikilemlerin bulunduğu örnekler vasıtasıyla, bir öyküden hareketle öğretmenlerin “Ahlaki Muhakeme” tekniğini kullanarak **“öğrencilerin kendi çıkmazlarını çözmelerine yardım etmeleri”** ni istemektedir(MEB, 2005).

Kohlberg’in ileri sürdüğü Ahlaki Muhakeme-İkilem yaklaşımında “Adil Topluluk Okulları” ile eşitlik ve demokrasi değerleri temelinde ahlaki tartışmalar vasıtasıyla öğrencilerde ahlaki ilkeler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ahlaki ikilem tartışmaları öğrencide önce bilişsel dengesizlik yaratma sonra da ahlaki mukame geliştirmede işe yaradığı iddia edilmektedir (Berkowitz, 1985). Bu yaklaşım belki ahlaki düşünmeyi sağlamada bir katkısı olabilir. Düşünme biçimlerinin yaptıklarımıza etkisi Antik çağdan beri kafa yorulan bir konudur. Ancak Kohlberg’in çok bilinen bu ahlak gelişim kuramına göre oluşturulan ahlaki ikilem hikayelerinin soyut-kurgusal ve spekülatif niteliğiyle değer öğretiminde somut bir gelişme sağlayamamaktadır. Sosyal psikoloji ise yaptıklarımızın öznelerarasılığının düşünme süreçlerimize, tutum oluşumuna ve değişimine etkisini araştırarak eğitimcilerle çok daha somut eğitsel uygulamaları besleyecek bulgular ortaya koymaktadır. John Dewey’in problem çözme ve düşünme yönteminden esinlenen Değer Analizi yaklaşımında da öğrenci gerçek veya yapay bir problemle karşılaştırılmaktadır. Ancak bu karşılaşma dahi bilişsel olarak yapılmaktadır. Bir nevi Kohlberg’in kurgusal ikilemlerine benzer bir uygulamayla tartışma veya düşünmeyle değer kazanımı umulmaktadır. Ondan farkı ahlaki ikilemden ziyade, öncelikle sosyal konuları içermesidir. Bu yönüyle ki Dewey’in pragmatik felsefesine pek uygundur, belki daha gerçekçi ve hayata yakın kabul edilebilir.

Değerler eğitiminde kullanılan bir başka yaklaşım olan Etkili Karakter Eğitimi programlarının yaygın bileşenlerinden biri de topluma hizmet uygulamalarıdır. Öğrenci burada ahlaki değer, alışkanlık ve erdemleri yaparak yaşayarak içten keşfetmektedir (Berkowitz ve Bier, 2005). Gerçek bir sosyal ihtiyaca cevap veren Topluma hizmet uygulamalarının karakter gelişiminde ve akademik başarıda da olumlu etkileri olduğu bilinmektedir (Billig, 2002). Ayrıca davranış yönetiminde tarihi klasik davranışçı yaklaşımlar yerine işe koşulan Gelişimsel Disiplin Yaklaşımı’nın karakter gelişiminde faydalı olduğu yapılan boylamsal bir çalışmada ortaya konmuştur. Nitekim gelişimsel disiplin uzun dönemli istendik davranışların oluşumunda daha etkili görünmektedir (Watson, 2006).

Günümüzde okullarda gittikçe gelişen öğrenci kişilik hizmetleri kapsamında sunulan rehberlik, sağlık, bakım hizmetlerinin öğrencinin istendik değerleri kazanmasında çok geniş çapta ve önemli bir fırsat yarattığı da gözlerden kaçırılmamalıdır (Baumrind, 2008). Bu bakım hizmetlerinin her seviyedeki okullarda işe yaradığı araştırmalarda görülmektedir (Howes & Ritchie, 2002; Watson, 2003; Wentzel, 2002; Gregory ve d., 2010). Okuldaki ilişkilerin doğası, sosyal etkileşimin baskın formu, öğretmenlerin tutumları ve beklentileri, öğrenme iklimi, problem çözme yolları, fiziki çevre, aile ve mahalli toplulukla bağlantılar, iletişim örüntüleri, öğrenci katılımının doğası, disiplin prosedürleri, zorbalık ve ırkçılık karşıtı politikalar, yönetim tarzları, okulun felsefi sayıltıları ve amacı çocuklara veya gençlere verilen burslar, barınma, sağlık ve tedavi hizmetleri öğrencilerin kişisel vasıflarını, tutum ve değerlerini geliştirmede potansiyel zenginlik alanları olarak çok büyük önem taşımaktadırlar. Literatürde bütün bu faktörlere topluca Okul Kültürü adı verilmektedir (Halstead, 2000: 176)

Değer eğitimi ve değer öğretimi yaklaşımlarının yalnızca bilişsel öğrenmeye dayalı kalarak hiç birinin günümüzde istenilen neticeyi gerektiği gibi sağlayamadığı görülmektedir ve gelecekte de sağlayamayacağı anlaşılmaktadır. Birçok tutum ve değer araştırması göstermektedir ki batıda bile genç insanların çoğunluğu politikadan sıkılmakta, kurumlaşmış otoriteyi şüpheyle karşılamakta ve polislin iyi bir iş yaptığına inanmamaktadır. Sadece Türkiye’de değil; demokrasinin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

beşiği kabul edilen İngiltere’de de bugün okullar genç insanlara vatandaşlık erdemlerini ve demokratik pratikleri öğretmede veya benimsetmede başarılı görünmemektedir (Halstead, 2000: 170). Gerçi Kanada’da askeri bir okulda ciddi bir boylamsal çalışma yapan Guimond’a göre okullarda öğretim sürecinde tutumda herhangi bir değişim gözlenmemesi, okulun bir etkisinin olmadığına yorumlanmaması gerekir. Feldman ve Newcomb’un da vurguladığı gibi okullar tutum pekiştirici göreviyle tutumu öğrencinin vicdanına bir temel olarak atmış olabilir (Guimond, 1999: 256) . Ancak yine de anlaşılmaktadır ki her şeyden önce değer eğitimi de ait olduğu eğitim bilimleri sahası gibi henüz formülasyonunu tamamlamış değildir. Mevcut öğretim paradigması onu diğer akademik konulardan ayırmış olmaktan uzaktır. Dolayısıyla iş dönüp dolaşıp tartışma, drama, siz olsaydınız ne yapardınız? Türünden ikilemler ve öyküleme takılıp kalmaktadır. Halbuki değerlerin, bireylerin mevcut yanlış tutumları değiştirilmeden kazanılması mümkün değildir. Tutum değiştirmek ise hiç de kolay bir iş değildir. Bunun için sosyal psikolojideki tutum oluşum ve değişim kuramlarının bilinmesi gerekir. Yanlış tutumları besleyen hatta grup düşmanlıklarıyla sosyal birliği parçalayan bilişsel temelli kalıp yargıların, duygusal temelli önyargıların ve bu ikisine dayalı olarak davranışlara yansıyan ayrımcılıkların fark ve kontrol edilmesi gerekmektedir.

Sosyal psikologlar arasında ortak bir tutum tarifi olmasa da genel olarak tutum bir insana atfedilen, onun psikolojik bir nesne ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını bir düzen içinde oluşturan eğilimdir. Bununla birlikte tutumun ortaya çıkardığı sadece bir davranış eğilimi de değildir; düşünce, duygu ve davranış eğiliminin bütünleşmesidir. Thurstone tutumu psikolojik bir nesnenin lehinde veya aleyhindeki duygular olarak tarif etmiştir. Bilişsel sosyal psikologlar tutumları, zihinsel mekanizmanın bir yerlerinde var olduğu farzedilen bir yapı olarak görüyorlar ancak ölçülen tutumlar ile kaydedilen davranışlar arasında boşluklar araştırmacıları halen zorlamaktadır. Kuşkusuz tutumlar ile gözlenen davranış arasında basit bir şekilde bire bir ilişki söz konusu değildir. Ama tutum sayesinde az-çok davranışın şekli, mahiyeti tahmin edilebilmektedir. Tabii bu tahmini etkileyen, tutumların ulaşılabilirliği, gücü, doğrudan yaşantı, yöntemsel unsurları da hesaba katmak gerekir (Arkonanç, 2005: 158-163).

Sosyal psikoloji özellikle tutum oluşumu ve değişimi kuramları ve deneyleriyle, sosyal bilgilerin kalbini teşkil eden karar verme becerilerine yönelik ayrıntılı analizleriyle, grup düşmanlığı, kalıpyargılar, önyargılar, ayrımcılık ve her türlü grup dinamikleri hakkındaki bir asrı geçen birikimiyle genelde değerler eğitimin ve özelde de sosyal bilgiler eğitiminin “sosyalleştirme” hedefine mükemmel katkılarda bulunabilecek bir bilim dalıdır. Elbette burada sosyal ve siyasal yüzlerce faktörün etkili olduğu toplumsal ve ekonomik hayatın karmaşık sorunlarını sosyal psikoloji çözecek iddiasında bulunulamaz. Araştırmaların da gösterdiği üzere eğitim programlarından, okul yönetim ve atmosferine, öğretmenlerin vasıflarından, toplumsal cinsiyete, ailelerin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarından, medyanın etkisinden, bireysel farklılıklara kadar birçok etken değerler manzumesinin gerçekleşmesini etkilemektedir. Akbaş’ın (2004) araştırması öğretmenlerin büyük bir bölümünün medyanın değer öğretiminde okulun ve öğretmenin etkisini azalttığını göstermektedir. Tokdemir’in (2007) araştırma sonuçlarına göre; özellikle görüntülü ve yazılı basın ile internet basta olmak üzere çevrenin, değerlerin eğitime olumsuz etki yaptığı anlaşılmaktadır. Üstelik eğitimcilerce en önemli olarak görülen değerler kazandırılması en güç olan değerler olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin demokratik değerler gibi (Yelken ve Balcı, 2013: 208).

İlköğretim okullarında toplumsal yaşamla ilgili birtakım değerlerin öğrencilere kazandırılması önemli ölçüde Sosyal Bilgiler Dersi Programı aracılığıyla gerçekleşmesi beklenmektedir. Ancak programda her ünite için birer değer belirtilmesine rağmen doğrudan bu değerlerle ilgili kazanımlar ve bu değerlerin ne tür etkinliklerle öğrencilere kazandırılacağına ve nasıl değerlendirileceğine yeterince yer verilmemiştir. Üstelik değerlerin ders kitaplarında en fazla düz metin (%38.4) ve görsel materyaller (%32.5) aracılığıyla yer verildiği, örneğin 6.sınıf ders

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

kitabındaki yedi değere özel yayınevi tarafından hazırlanan kitapta 125 kez farklı şekillerde yer verilirken MEB tarafından hazırlanan yedi değere sadece 44 kez yer aldığı görülmektedir (Topkaya ve Tokcan, 2013: 40).

Öğretmenler etkili bir değer eğitimi için aile ile işbirliğini çok önemsemektedir. Ancak araştırmalar bu işbirliğine en çok ihtiyaç duyulan düşük sosyo-ekonomik seviyedeki okullardaki öğretmenlerin velilerin genelinin ilgisizliğinden ve eğitimsizliğinden şikâyetini göstermektedir (Yelken ve Yalar, 2011: 84). Sosyo-ekonomik düzey ile değerlere yönelik tutumlar arasında yakın bir ilişki vardır. Örneğin Gömleksiz ve Cüro'nun çalışmasında **sosyo-ekonomik düzeyi iyi olan okullarda öğrenim gören öğrencilerin vatanseverliğe ilişkin tutumlarının, alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür**. Benzer sonuç ailenin gelir düzeyi değişkeni açısından da belirlenmiştir. Ailenin gelir düzeyi yükseldikçe öğrencilerin vatanseverliğe ilişkin tutumları olumlu yönde geliştiği görülmektedir. Bununla beraber iyi ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin saygıya ilişkin tutumlarının alt sosyo-ekonomik düzeydeki okul öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür (Gömleksiz ve Cüro, 2011: 123). Değerler eğitiminde öğretmenlere göre de en önemli sorun kaynağının “ailenin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri” olduğu belirtilmektedir (Yelken ve Balcı, 2013: 208).

SONUÇ

Algılanan kuralsal-normatif etki durumunda kişi, bir başka kişinin veya grubun kendisi ile ilgili olumlu beklentisine uyum göstermektedir. Kuralsal sosyal etkide kişi başkalarının kabul görme, onaylanma, dışlanmaktan kurtulma gibi saiklerle hareket eder. Oysa bilgisel sosyal etkide kişi, başkalarının görüşüne uyma kararını doğru bir algı geliştirmek, doğru şekilde hareket etmek arzusu ile benimsemektedir. Uyma davranışı, grup baskısı olmadığı zamanlarda da devam etmektedir. **Güçlü bir kuralsal etki ise gerçek bir bilişsel değişimden çok yüzeysel bir baş eğme yaratmaktadır** (Arkonanç, 2005 : 219-221). Guimond da çalışmasında normatif sosyal etkinin mesleki formasyonda; bilgisel sosyal etkinin ise sosyo-politik tutumlar ve inançlarda etkili-belirleyici olduğunu bulmuştur (Guimond, 1999: 256). Bu iki kuramı kullanırken sosyal psikologların gözden kaçırdıkları iki nokta vardır: Araştırmacılar toplumu durağan, dengeli bir yapı olarak ele almaktadırlar. Oysa sosyal değişim hep devam etmektedir. Diğerleri ise sosyal etkinin gerçekleştiği grup yapısıdır. Sosyal etki grup içinde gerçekleşmekte ama bu etkinin incelenmesi, kişiler arası ilişkiler düzeyinde ele alınmaktadır. Ayrıca bu iki kuram grup normlarına ve gruba aidiyet algısına yer vermemektedir. Turner ve arkadaşları Referant Malumat Etkisi ile bu boşluğu doldurmaya çalışmışlardır. Buna göre insanlar bir grupla özdeşleştikleri vakit kendilerini o grubun üyesi olarak görür ve sonucunda grubun normlarını ve özelliklerini kendi benliklerine atfederler. Bunun sebebi kendi benliklerini grubun bir parçası olarak algılamaya başlamalarıdır. Turner buna “Benlik Kategorizasyonu” adı verir. Bu süreçte kişi kendisiyle grubun özellikleri arasındaki benzerlikleri abartıp, farklılıkları en aza indirir. Aynı esnada diğer grubun özellikleriyle arasındaki farklılıkları abartıp, benzerlikleri azaltır. Böylece grup üyesi kişi kendini grup içiyle benzer; diğerleri ile farklı algılamaya başlar (Arkonanç, 2005: 223). Altı çizilen farklılıklar ise zamanla ötekilik haline gelebilmektedir. Böylece bizlerden belli açılardan farklı olan insanlar kolaylıkla bizden tamamen farklı bir “Öteki”ne dönüşebiliyor. Bu “onlar bizim gibi düşünmüyor” ile başlayıp “onlar, acıyı ya da sevgiyi bizim gibi yaşamıyor” dan geçip “onlar daha çok hayvanlar gibi davranıyor” ile devam edip “onlar maymun, domuz, haşarat” noktasına varan gidişin başlangıç noktasıdır. Ötekileri insan-dışı saymaya giden yolun başlangıcı mutlak ve bağdaştırılamaz farklılık vurgusudur. Böylece farklılık vurgusu hoşgörüsüzlüğe yol açabilir. **Sadece farklılığın tanınması olarak anlaşılan saygı, etkileşimi, diyalogu ve karşılıklı öğrenmeyi engeller**. Bu saygı değil ihmaldir. Belki de buradaki farklılık vurgusu ötekilere duyduğumuz saygının değil; kendimize duyduğumuz saygısızlığın alametidir (Fay, 2005: 328-329).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

Neticede dünyanın genelinde olduğu gibi Türkiye’de de şuurlu bir değer eğitimi gerçekleştirilememiştir. Bunun neticesinde “...vurdumduymazlık, aldaticılık ve her türlü sahtekârlık ruhlarımızda yuvalanmış, sokak, ev, toplum ve okul birbirinden farklı hizmet ve yapı durumuna gelmiştir.” Bugün yetişmekte olan nesiller neyin doğru, neyin yanlış, neyin iyi, neyin kötü olduğuna karar vermede güçlük çekmektedirler. (Yel, Aladağ, 2009: 124,125). Ülkemizin içine düştüğü sıkıntıların nedenlerinden biri de yetiştirdiğimiz kişilerdir. En üst düzeylere dek yetiştirdiğimizi sandığımız çoğu kişilerde bile tutarsız davranış sayısının büyük ölçülere vardığı söylenebilir (Sönmez, 2009: 3-46). Günümüz somutunda görülen “Sadece hayatta nasıl muvaffak olabileceğini düşünen ve hangisini kendi yararına görürse buna göre doğru ya da yanlış davranan bir insan profili” (Kant, 2009: 101) sorgulanmaya muhtaçtır.

Sosyal bilgiler dersinin temel görevi, bireyin içinde yaşadığı topluma uyumunu ve sosyalleşmesini sağlayarak onu yaşama hazırlamaktır. Sosyal bilgiler dersi bireylere değer kazandırmada birincil bir rol oynamaktadır (Yel, Aladağ, 2009: 135). Günümüzde yanlış bir takım inançların davranışların çoğunun küçük yaşlarda alınan yanlış bilgi ve eğitimden kaynaklandığı bilinmektedir. Birçok yanlış fikir, işlenen suçlar değer eğitiminin doğru ve etkin olarak yapılamamasından meydana gelmektedir. Aslında değer eğitimi, eğitimin ve etiğin çok yönlü bileşimidir. Değer eğitimi, eğitimin sadece bir parçası olarak ele almak yanlıştır. Değer eğitim modelinin ruhudur (Dilmaç, 1999).

Edgar Wesley’in 1937’de sosyal bilgiler için yaptığı klasik tanım “sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş şekli” ifadesinden amaç, muhtevaya esas konuların öğrencinin bilişsel gelişimine uygun olarak alınmasıdır. Yoksa sosyal bilgilerin amaçları ve bu amaçları gerçekleştirmek için kullanılan veya kullanılması gereken kuram, strateji, yöntem ve tekniklerin basitleştirilmesi demek değildir. Bununla birlikte Barr, Barth ve Shermis’in (1977) eleştirdiği sosyal bilim dallarında ne varsa üretildiği şekliyle öğrencilere sunmak hem yararsız hem de imkânsızdır. Tanımlarında belirtildiği gibi eğer “sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimi amacıyla insan ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerin birleştirilmesi” ise bu birleştirme işleminde en çok ihtiyaç duyulacak olan sosyal psikoloji ve bu bilim dalının ortaya koyduğu kuramlar, deneyler, veriler olacaktır. NCSS Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi sosyal bilgilerin temel amacını “birbirine bağımlı global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmak” şeklinde belirlemiştir.

Sosyal bilgiler programı bilgi, beceri, tutum ve değerlerin bilişsel temeli kesinlikle mevcut olmakla beraber, yalnızca bilgi düzeyinde ele alınması, öğretilmesi veya benimsetilmesi yeterli olmamaktadır. İstendik davranışların bir süre görülmesi eğitimin asıl hedefi olan ve öğrenme kavramının da temelini oluşturan “kalıcılık” gerek beceri gerek tutum gerekse de değer alanında sağlanamamaktadır. Burada “kalıcılık” tan kastedilen mana bir takım bilgilerin unutulmaması, kolayca hatırlanması değildir. “Kalıcılık” beceride belli bir otomatizm-alışkanlık kazanmakla ilgilidir. Bununla birlikte tabii her beceri alışkanlık değildir. Hatta bazı alışkanlıkların bozulduğu veya yeterli gelmediği durumlarda ortaya çıkar. Örneğin karar verme becerisi gibi. Tutumda “kalıcılık” kararlı-tutarlı bir şekilde savunulan ve benimsenilen eğilimdir. Değerlerde “kalıcılık” ise şartlara, ortamsal etkenlere, umulan faydalara göre esas yapısı ve maksadı değiştirilmeyen veya tahrif edilmeyen, hayata amaç ve anlam vererek hayata hayat veren ilkelerin, düsturların içselleştirilmesi, yaşama geçirilmesi kastedilmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

KAYNAKÇA

- AKBAŞ, O. (2008). Sosyal Bilgilerde Değerler ve Öğretimi. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Ed.Tay B. Ve Öcal, A.) Ankara: Pegemakademi Yay.
- AKBAŞ, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. Kademedek gerçekteşme derecesinin değerdendirilmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ARKONANÇ, S. (2005). Sosyal Psikoloji, Alfa Yay. II. Baskı. İstanbul
- ARSLAN, H. (2007). Epistemik Cemaat, Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi, Paradigma Yay, İstanbul.
- BAUMAN, Z. (2006). Sosyolojik Düşünmek, Çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yay. İstanbul.
- BERKOWITZ, M. W., & Bier, M. C. (2005). What works in character education: A research-driven guide for educators. Washington, DC: Character Education Partnership.
- BERKOWITZ, M. W. (1985). The role of discussion in moral education. In M. W. Berkowitz & F. Oser (Eds.), Moral education: Theory and applications (pp. 197–218). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum and Associates.
- BİLLİG, S. H. (2002). Support for K-12 service-learning practice: A brief review of the research. Educational Horizons, Summer, 184–189.
- CEVİZCİ, A. (2011) Eğitim Felsefesi, Say Yay.İstanbul.
- DOĞAN, İ. (2011). Eğitim Sosyolojisi, Nobel Yay. Ankara.
- DİLMAÇ, B. (1999). İnsanca Değerler Eğitimi, Nobel Yay. Ankara.
- ELLUL, J. (2004). Sözü'n Düşüşü, Çev. H. Arslan, Paradigma Yay. İstanbul.
- FAY, B. (2005). Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çok Kültürlü Bir Yaklaşım, Çev. İ.Türkmen, Ayrıntı Yay.İstanbul.
- GAULD, L. GAULD, M. (2002). The Biggest Job We'll Ever Have: The Hyde School Program For Character-Based Education And Parentin. Library Of Congress Cataloging-in Publication Data. Newyork.
- GÖMLEKSİZ, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerdendirilmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt 8:1. (95-134).
- GREGORY, A., CORNELL, D., FAN, X., SHERAS, P., SHİH, T., & HUANG, F. (2010). Authoritative school discipline: High school practices associated with lower bullying and victimization. Journal of Educational Psychology, 102, 483–496.
- GUİMOND, S. (1999). Attitude Change During College: Normative or İnformational Social Influence?,
- SOCİAL Psychology of Education 2: 237-261, Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands.
- GÜNAY, M. (2004). Süregiden Felsefe Üzerine Bir Deneme, Karahan Kitabevi. Adana.
- GÜNGÖR, E. (1999). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yay. İstanbul.
- GÜNGÖR, E. (2003). Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ötüken Yay. İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

- HALSTEAD, M. TAYLOR, M.J. (2000). Learning and Teaching about Values: a review of recent research, *Cambridge Journal of Education*, Vol. 30, No. 2. 169-202.
- HOWES, C., & RITCHIE, S. (2002). A matter of trust: Connecting teachers and learners in the early childhood classrooms. New York: Teachers College Press.
- HOGG, M.A., VOWGHUN, G.M. (2011). Sosyal Psikoloji, Çev. İ.Yıldız, Ütopya Yay. Ankara.
- KANT, İ. (2009). Eğitim Üzerine, Çev. A. Aydoğan, İstanbul: Say Yay.
- KARASAR, N.(2011). Araştırmalarda Rapor Hazırlama. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- KAYA, B. (2009). “Sosyal Bilgiler ve Düşünme Becerileri” , Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar I, Ed. R.Turan, A.M. Sünbül, H. Akdağ, Pegemakademi Yay. Ankara.
- LİCKONA, T. (1992). Educating For Character (How Our Schools Can Teach Respect And Responsibility). Bantam Books. Newyork.
- MEB (2005c) 6.7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, “2.3.3 Değerler, Değer Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar”
ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74 &min=20&orderby=titleA&show=10sosyalbilgiler6_7[1].rar\sosyalbilgiler6_7\Sosyal Bilgiler 6-7 Programı - RAR arşiv, paketsiz boyut 6.024.067 bayt (Erişim Tarihi: 12.03. 2014)
- ORUÇ, C. (2009). İmam Gazali'nin Eğitim Anlayışı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SEZER, B. (2011). Sosyolojinin Ana Başlıkları, Kitabevi Yay. İstanbul.
- SÖNMEZ, V. (2009). Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı, Ankara. Anı Yay.
- ŞİMŞEK, A. (2009). Öğretim Tasarımı, Nobel Yay. Ankara.
- TOKDEMİR, M.A. (2007). Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Eğitimi Programı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TOPKAYA, Y., TOKCAN, H. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Belirlediği Değerlerin 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 4, Sayı. 10.
- Ülken, H.Z. (2001). Eğitim Felsefesi, Ülken Yay. İstanbul.
- ÜLKEN, H.Z. (2010). Aşk Ahlakı, Türkiye İş Bankası Yay. İstanbul.
- WATSON, M. (2003). Learning to trust. San Francisco: Jossey-Bass.
- WATSON, M. (2006). Long-term effects of moral/character education in elementary school: In pursuit of mechanisms. *Journal of Research in Character Education*, 4,1-18.
- WENTZEL, K. R. (2002). Are effective teachers like good parents? Teaching styles and student adjustment in early adolescence. *Child Development*, 73, 287-301.
- YARON, K. (1993). “Martin Buber”, *Prospects: The Quarterly Review of Comparative Education*,23.
- YAZAR, T. Yelken, T.Y. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 10, Sayfa 44-58.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

-
- YEL, S. ALADAĞ, S. (2009). Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi, Sosyal Bilgiler Öğretimi Ed. M.Safran. Ankara: Apegem Akademi Yay.
- YELKEN, T.Y., BALCI, A. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, Nisan-2013, Sayfa 195 -213.
- YELKEN, T.Y., YALAR, T. (2011) Değerler Eğitiminin İyileştirilmesi İle İlgili öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi Ve Bir Program Modülünün Geliştirilmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz 2011, Cilt 10, Sayı 38 (8079-98).
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/5 Spring 2014

